

Cosme Sánchez

La producció teòrica en l'exercici de l'educació social: la tasca de pensar

Resum

Sostenim que en el procés de professionalització de l'educació social cal posar en valor el treball de producció teòrica per part dels professionals. En aquest text proposem abordar la qüestió de l'escriptura per pensar la nostra professió, crear-la i contribuir a produir discurs al voltant dels interrogants contemporanis que emergeixen de la nostra pròpia praxi en el camp de l'educació social.

Paraules clau: Professionalització, Pràctica, Educació social, Escriitura

La producción teórica en el ejercicio de la educación social: la tarea de pensar

Sostenemos que en el proceso de profesionalización de la educación social es necesario poner en valor el trabajo de producción teórica por parte de los profesionales. En este texto proponemos abordar la cuestión de la escritura para pensar nuestra profesión, crearla y contribuir a producir discurso en torno a los interrogantes contemporáneos que emergen de nuestra propia praxis en el campo de la educación social.

Palabras clave
Profesionalización, Práctica, Educación social, Escriitura

The Production of Theory in the Exercise of Social Education: the task of thinking

We argue that in the process of professionalization of social education there is a need to highlight the value of the production of theory by professionals. In this paper we set out to address the question of writing as a means of thinking our profession, of creating it and of contributing to the production of discourse on the contemporary questions that emerge from our own praxis in the field of social education.

Keywords
Professionalism, Practice, Social education, Writing

Com citar aquest article:

Sánchez Alber, Cosme (2015). "La producció teòrica en l'exercici de l'educació social: la tasca de pensar". *Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa*, 60, p. 77-83

▲ Tota pràctica educativa requereix poder pensar-se en tres temps:

1. L' instant de veure
2. El temps de pensar
3. El moment de concloure

Sabem per les nostres converses amb diferents agents de la xarxa d'atenció social que en la realitat de molts dispositius de treball educatiu no existeixen espais ni temps per poder pensar i, si n'hi ha, acaben sent devorats per les urgències del nostre dia a dia. En certa manera, és habitual que passem directament, i de manera "irreflexiva", de l' instant de veure al moment de concloure. Incorporar, doncs, aquest espai, aquest temps per pensar, esdevé imprescindible per reintroduir una mica de comprensió i judici en la tasca educativa i orientar-nos en el treball amb els altres.

Time is money

Avui en dia
imperen els
discursos de les
solucions ràpides
i instantànies,
també efímeres

Avui en dia imperen els discursos de les solucions ràpides i instantànies, també efímeres. *Time is Money*, no tenim temps per perdre. Respostes eficaces i eficients seguint les lògiques de la Nova Gestió Pública. No és estrany que molts dels dispositius actuals d'atenció social proposin posar a circular els subjectes i els professionals en funció d'uns temps marcats i protocolaritzats, incapaços d'acollir les singularitats dels uns i dels altres.

Si hi ha res que puguem aprendre de la història més recent de l'educació social és, després de la crisi metodològica dels anys noranta, la necessitat de crear temps i espais nous per atendre la particularitat de cada persona, de cada disciplina i de cada professional. Un temps que és el temps necessari perquè s'esdevinguin els efectes d'una educació.

L'esdevenidor no està escrit

Els efectes de l'educació ens remetent inevitablement a un esdevenidor. Això implica poder situar la nostra tasca més enllà del moment present, per construir el futur de l'educació social. Decidim, aleshores, que en aquest procés que mira al futur és important aturar-nos a pensar en les aportacions que el professional pot fer, en cada cas, des de la seva posició particular, i tenint en compte la seva capacitat per elaborar un saber que té però, que sovint, es queda per a si mateix. Un saber que considerem de gran valor per al conjunt de la professió.

Per això, i com a punt de partida, cal que l'educador social pugui pensar dues coses:

1. Considerar que el futur no està escrit. No existeix la darrera paraula. Nosaltres sabem que el destí no està predeterminat. Ans al contrari, pensem l'educació com un anti-destí en el sentit d'obertura de nous horitzons i vies inèdites per a cada subjecte.
2. I en segon lloc, tenir la creença que nosaltres podem contribuir d'alguna manera a escriure el futur de la professió, és a dir, autoritzar-se a prendre la paraula i participar de la construcció col·lectiva en el discurs de l'educació social.

Un compromís amb la producció teòrica i la cultura

El prestigi d'una professió, l'educació social, requereix un compromís amb la producció teòrica dels educadors socials. Un compromís que podem pensar en dos sentits. En el sentit d'una responsabilitat, un punt ètic en relació amb el lloc a què ens convoca l'exercici d'una professió tan particular. L'educador no és només un "home d'acció, sinó que dins del que podríem dir que són les seves funcions també es troba la de pensar i reflexionar. D'altra banda, també sabem que això, a alguns educadors, ens posa en un "compromís", en el sentit que ens col·loca en un atzucac, en un destret. Pensar pot esdevenir espadordidor.

Pensar pot
esdevenir
espadordidor

Reprement les paraules de Hannah Arendt sobre la tasca de pensar, ¿Què és pensar? Pensar suposa anar a allò més profund, i per això cal separar-se de la resta, aïllar-se. És, a més, un acte de valentia que implica posar a prova el discurs de cada un. No es pot pensar al mig de tots els altres atès que pensar és entrar en diàleg amb un mateix. Per poder pensar cal, doncs, incorporar un cert grau de separació, de tall. Arendt afirma que pensar té sentit si és una manera de retirar-se del món per tornar-hi a través de l'acció, en la presa de la paraula de les coses d'aquest món. Pensar per a després parlar i actuar.

El treball de Hannah Arendt com a "exercici de reflexió política" està emmarcat en la qüestió de la tasca de pensar; entenent el pensament no com un exercici merament cognoscitiu –en el sentit psicològic o de la lògica clàssica– sinó com una activitat fonamental del subjecte davant del món. Es podria dir que aquests assajos s'inscriuen en la tradició de Heidegger de "¿En què consisteix pensar?", segons la qual pensar correspon a la recerca de l'essència de la problemàtica humana i del seu estar en el món. (Sanabria, 2009, p. 5)

Prenem l'escriptura com un temps que permeti connectar quelcom de la nostra praxi educativa amb el cos teòric de la nostra professió

Així mateix, prenem l'escriptura com un temps que permeti connectar quelcom de la nostra praxi educativa amb el cos teòric de la nostra professió. Un espai i un temps que faci d'intermediari entre el camp de la teoria i la pràctica de cada educador social. Una intersecció que funciona com un punt de trobada, i que ens remet a un trajecte personal, solitari i íntim que hem de recórrer un per un. El pensament, igual que l'escriptura, és un acte solitari.

Per això reivindicuem el paper central de la teoria i la cultura, ja que, en paraules de Violeta Núñez, entenem per educador social l'agent capaç de construir, actualitzar i transformar aquells marcs conceptuals des dels quals és possible desplegar pràctiques pedagògiques en àmbits socials. Així, doncs, l'educador està cridat a endinsar-se en els "obscurs" territoris de la teoria i el discurs pedagògic contemporani, i en la tasca de la seva transformació. Podem pensar-ho com un encàrrec que, en aquest cas, no procedeix de la institució sinó més aviat de la inquietud, el desig i la responsabilitat en l'exercici del nostre treball amb l'altre.

En el text *Acción educativa y funciones de los educadores sociales*, Segundo Moyano, el seu autor, ens adverteix dels riscos i els perjudicis que es deriven després de l'absència de recerca i reflexió per part dels educadors socials en actiu.

La separació entre pedagogia social i educació social, no en termes epistemològics, sinó en nom del corporativisme. Una sort de circumscripció de la teoria i la pràctica de l'educació social allunyada de la seva articulació intrínseca. És a dir, deixar la teoria per a la universitat i mirar-la amb recel, "allunyada de la pràctica"; i una pràctica professional en l'imaginari ingenu de ser l'única coneixedora dels problemes de la realitat (Moyano, 2012, p. 52).

Com assenyala Segundo Moyano, es tracta de ser capaços d'articular, d'una banda, el saber que cau del costat de la pràctica amb, d'altra banda, el saber que està en el camp de la producció teòrica. Produir una conversa permanent i productiva entre l'educació social i la pedagogia social. Aquest fou un dels debats que es van generar en el passat Congrés Estatal d'Educació Social de València 2012. Aquesta tasca requereix construir ponts entre tots dos mons, inventar noves maneres de pensar la professió, i fer possible una formació i una pràctica més acords amb la realitat de l'educació social en els nostres dies.

Per això, el professional ha de ser capaç d'autoritzar-se. Aquest és un acte del qual ningú no es pot escapar. Un acte que correspon a cada professional, i que té en compte el lloc que cada un ocupa respecte del discurs en què s'inscriu, en definitiva, el lloc en què hom ocupa com a parlant. Prendre la paraula implica, segons els casos, un desafiament i un vertigen que no està exempt de dificultats i obstacles.

En la nostra pràctica, no són poques les ocasions en què ens veiem interpel·lats a preguntar-nos per nous llocs i maniobres que permetin poder allotjar aquelles persones que no puguin seguir els itineraris marcats, i que ens convoquen a noves cerques. Cada disciplina es veu empesa a reinventar-se, a investigar noves maneres de pensar la professió.

¿Per què escriure?

L'escriptura se'ns mostra com aquell *interval* necessari per detenir per un instant el temps i crear espais on poder pensar. Com deia Arendt, "separar-se del món", prendre una distància prudent i precisa, aïllar-se, exiliar-se per trobar un camí de retorn. L'escriptura ens remet a l'imaginari de la lletra i la paraula, a allò racional i a allò formal, als continguts de l'educació i al corpus teòric de la nostra disciplina. Pensem que l'escriptura ens permet, alhora, aturar el temps i poder pensar.

L'escriptura ens permet aturar el temps i poder pensar alhora

En aquest sentit formulem una hipòtesi: diem que, a més del seu valor documental i d'arxiu, l'escriptura permet obrir condicions de pensament i elaboració d'una pràctica a partir de produir un alentiment (Marani, 2010: 3).

Que l'escriptura permet un alentiment vol dir que per mitjà de la paraula escrita pretenem obrir un forat, una esquerda, un interval. En el nostre treball diari, com Ulisses, ens veiem seduïts per l'emergència de les sirenes, enlluernats per l'esdeveniment, per la urgència i l'espontaneïtat dels actes. És imprescindible, doncs, poder articular una mica de separació: *un tall, una aturada, una escissió*. Atès que, altrament, correm el risc de restar encapsulats en l'instant, deambulant en un fer continu, fugaç, irreflexiu i voraç.

La formació d'educadors socials ha estat marcada amb l'empremta de l'acció. Davant d'això hem de prendre una certa posició crítica, atès que l'acció no ens ha de confondre amb l'empíria, sinó que ha d'assentar-se en marcs conceptuals que facin possible la revisió i la posada al dia de les pràctiques professionals i facin obstacle a la rutinització i al conformisme (Violeta Núñez, 2002: 38).

És cert, l'escriptura obre territoris per al pensament. Llocs inèdits que puguin ser explorats i desplegar alhora noves recerques. Descobrir nous camins pels quals hom no havia transitat mai. Recórrer aquests espais pot fer emergir quelcom de l'ordre d'allò inesperat, una trobada potser fortuïta que permeti encadenar noves mirades i produir certs efectes. Asseure's a escriure. Explicar-se. Interrogar-se. Construir un cas. Discutir amb els vells fantasmes. Retre compte d'alguna cosa de l'experiència. Historitzar. Narrar. Ordenar. Nomenar. Elaborar. Aturar-se. Pensar.

Que l'escriptura produeix un alentiment, aleshores, vol dir justament això: que per la seva mateixa materialitat –diferent a la de la parla– requereix d'una temporalitat que, entre altres coses, comporta asseure's, aturar-se, connectar idees, passar a net, llegir; esborrar; reescriure, predisposar-se d'una altra manera; en definitiva, obrir un territori de pensament al voltant d'alguna cosa (Marani, 2010: 3).

Concloent

Allò particular de cadascú és, en definitiva, el que es posa en joc en l'acte educatiu

L'exercici de l'educació social s'ubica en el treball amb les persones. I com sabem, cada persona és única i singular. Allò particular de cadascú és, en definitiva, el que es posa en joc en l'acte educatiu. I sabem que la particularitat és sempre constitutiva d'un enigma. Allò particular és allò que no entra en la norma, en la categoria, allò que hi ha d'impredictible en cada vida humana. Cada educador té un saber sobre la seva pràctica, sobre el dispositiu institucional on exerceix i la noció de subjecte amb la qual treballa. L'escriptura pot proporcionar un espai i un temps per relacionar críticament mares conceptuals i experiència. Les noves articulacions entre la teoria i la pràctica que permetin poder pensar, entre d'altres, sobre quatre aspectes fonamentals en el treball amb l'altre:

- El subjecte
- L'agent
- Els continguts teòrics
- El marc institucional

¿Quina és la noció de subjecte que es postula en el particular dispositiu on treballa? ¿Quina és la funció i el lloc de l'educador social? ¿Quins continguts i quin corpus teòric es manegen? ¿Quin és el marc institucional? ¿Quines són les contradiccions i paradoxes que el mateix treball educatiu comporta en les configuracions d'allò social? Aquestes són algunes de les qüestions sobre les quals l'educador social que escriu es podrà interrogar. Abordar la qüestió de l'escriptura per pensar la nostra professió, crear-la i contribuir a produir discurs al voltant dels interrogants contemporanis que emergeixen de la nostra pròpia praxi en el camp de l'educació social. Es tracta, aleshores, de reintroduir quelcom de la dimensió de l'enigma i la particularitat de la nostra disciplina.

Per finalitzar recordem, de nou, que tot aprenentatge es constitueix en base a tres moments: l'instant de veure, el *temps* per comprendre i, finalment, l'acte de concloure. Ens cal temps... *però no qualsevol mena de temps*. En el nostre cas, es tracta d'un Altre temps. Un temps lògic que permeti comprendre abans de concloure. Un temps que faci possible fer emergir quelcom de la

nostra pràctica que ens inquieti i que, per això mateix, ens faci avançar. Un temps per poder pensar a partir de situar en el centre de la reflexió *allò no sabut*. En definitiva, un temps que és Altre.

Cosme Sánchez Alber
Tècnic en intervenció social
Gizarte Hezitzaileak Aldarrikatu
cosmesan@hotmail.com

Bibliografia

- Arendt, Hannah** (1996). *Entre el pasado y el futuro. Ocho ejercicios de reflexión política*. Edit. Península.
- Dubet, Françoise** (2006). *El declive de la institución. Profesiones, sujetos e individuos en la modernidad*. Editorial Gedisa.
- Landriscini, N.** (2010). *La desinserción socio-laboral: una perspectiva psicoanalítica*. En Fundación Cuina Justa.
- Marani, Valeria; Sodo, Juan Manuel** (2010). “Acompañamiento terapéutico y trabajo social en un centro de salud”. En: *Revista Cátedra Paralela*, núm. 7.
- Moyano, Segundo** (2012). *Acción educativa y funciones de los educadores sociales*. Laboratori d’Educació Social. Editorial UOC.
- Núñez, V.** (2007). *Pedagogía Social: un lugar para la educación frente a la asignación social de los destinos*. Universidad de Barcelona.
- Núñez, V.** (2002). *La educación en tiempos de incertidumbre. Las apuestas de la pedagogía social*. Editorial Gedisa.
- Sanabria, Ángel** (2009). *Hannah Arendt: crisis de la autoridad y crisis en la educación*. Investigación y Postgrado, Vol. 24, núm. 2.